

6. *Калина Н.Ф.* Лингвистическая психотерапия / Н.Ф. Калина – К. : Ваклер, 1999. – 282 с.
7. *Лотман Ю.М.* Внутри мыслящих миров. Человек – текст – семиосфера – история / Ю.М. Лотман – М. : Языки русской литературы, 1999. – 464 с.
8. Проблеми психологічної герменевтики: [монографія] / за ред. Н.В. Чепелевої. – К.: Міленіум, 2004. – 276 с.
9. Проблемы психологической герменевтики: [монография] / под ред Н.В. Чепелевой – К. : Изд-во Национального педагогического университета им. Н.П.Драгоманова, 2009. – 382 с.
10. *Розин В.М.* Личность и ее изучение / В.М. Розин – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 232 с.
11. *Шюц А.* Избранное: Мир, светящийся смыслом / А.Шюц - М. : РОСПЭН, 2004. – 1056 с.
12. *Эпштейн М.* Таня, Пушкин и деньги. Жизнь как нарратив и тезаурус [Электронный ресурс] / М. Эпштейн. – Режим доступа: <http://exlibris.ng.ru/kafedra>.

The article is devoted to the investigation of forming the person's subjective gender experience in the youth subculture. The psychological mechanisms of construction of gender experience in adolescent period are reviewed. The basic criterion for the analysis of interpretations of subjective experience are dedicated. The gender configuration of designing the interpretive schemes of subjective experiences of teenagers is presented.

Key words: gender experience, youth subculture, interpretive scheme, designing, semiotization.

УДК 159. 922

Надія Козуляк

КАУЗОМЕТРИЯ ЯК МЕТОД ГЕРОНТОПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглядаються аксіологічний та операціональний аспекти каузометрії як психодіагностичного (біографічного) та психотерапевтичного методу геронтопсихології. Розкривається методика проведення каузометрії в рамках конструктивістської нарративної психотерапії для людей похилого віку, що оптимізує їхнє відчуття неперервності ціннісного особистісного досвіду.

Ключові слова: каузометрія, геронтопсихологія, криза пенсійного віку, психологічний вік, еґо-інтеґрація, життєва перспектива.

Постановка проблеми. Процес старіння людської популяції в сучасному європейському просторі активно набуває своєї соціально-психологічної значущості. Дані демографічного прогнозу свідчать про постійне зростання кількості осіб похилого віку в загальній структурі населення і нашої держави. Сьогодні кожен п'ятий житель України досяг 60-річного віку, що актуалізує необхідність дослідження не лише медичних, соціальних, але і психологічних аспектів проблеми інволюції.

Актуальність соціально-психологічних досліджень етапу пізньої зрілості зумовлена, з одного боку, недостатнім рівнем розробки даної проблеми, особливо в Україні, з другого боку – високим рівнем зацікавленості у практичній розробці зазначеної тематики. Питання про те, як

досягти гармонійності життя і повноти самоусвідомлення людей похилого віку цікавить як науковців, так і представників прикладної сфери (психологів, що працюють у будинках пристарілих чи інших дотичних закладах).

Серед усіх етапів онтогенезу на сьогоднішній день саме пізній зрілості психологи приділили найменше уваги, на відміну від медиків. Проте, загально відомо, що середньостатистична тривалість людського життя в Україні на 5-7 років менша, ніж у високорозвинених країнах Заходу. І справа тут не тільки в екології, способі життя та діяльності, а й у національних стереотипах "нормальної поведінки" на тих чи інших етапах. А це спонукає науковців-геронтопсихологів до глибшого пізнання саме психологічних особливостей людей на схилі літ та вчасної психологічної просвіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній науці проблемам геронтопсихології вже у 60-70-ті роки були присвячені роботи Б.Г. Ананьєва, М.Д. Александрової, Е.Ф. Рибалко та інших. В 80-90-ті роки почали проводитися емпіричні дослідження ставлення різних соціальних груп до людей похилого віку, а також їх особистісні характеристики і типологічні особливості. Проблеми особистісних змін у похилому віці та старості розглянуті у сучасних дослідженнях Н. Андрєєвої, І. Беленької, Л. Бороздільної, К. Вишневської-Рошковської, О. Краскової, О. Лідерса, О. Масчанової, С. Пісняєвої, К. Рошак, Р. Яцемірської та ін. вчених [1, с. 32]. На сьогоднішній день геронтопсихологію (з грец. *geron* – стара людина, *psyche* – душа і *logos* – слово, вчення) визначають як "галузь психологічної науки, яка вивчає психологічні особливості старіння людського організму, зниження фізичної і творчої активності, інволюцію психічних функцій та ін." [7, с. 81].

Актуальність даної проблеми підкреслюється ще й появою нового терміну – "ейджизм", під яким розуміють негативне ставлення до старих, приписування людям похилого віку негативних властивостей через їхній вік. Наприклад, багато молодих людей стверджує, що, зазвичай, старі люди безпорадні, немічні і потребують надмірної уваги. Хоча встановлено, що 95 % людей похилого віку не потребує постійної опіки. Вагому роль у такому ставленні відіграє страх перед смертю як "страх проєкції над-Я у вигляді фатальної сили" (З. Фрейд), страх перед невідворотністю кінця. Такі неправдиві узагальнення про людей на етапі пізньої зрілості підривають їхнє почуття власної гідності і відчужують їх від більшості членів суспільства. І хоча значущість вирішення психологічних проблем старіння не викликає сумнівів, проте питання методичного забезпечення є малорозробленим.

Виклад основного матеріалу. Одним із методів, що досліджує причинно-наслідкові залежності у процесі життєтворення, особливості життєвої перспективи та усвідомлення особистісних смислів у ракурсі ретроспективного погляду на власний життєвий досвід є каузометрія. "Каузометрія (від лат. *causa* – причина) – це один з біографічних мето-

дів, призначених для дослідження суб'єктивної картини життєвого шляху і психологічного часу особистості" [6, с. 348]. Іншими словами, це біографічний метод дослідження, що збирає описи як минулих, так і майбутніх подій життєвої біографії людини. Систему засобів дослідження, діагностики, корекції та проектування життєвого шляху людини, а також причинно-цільову концепцію психологічного часу особистості й методику каузометрії ще на початку 80-х років минулого століття розробили вітчизняні науковці Євген Головаха й Олександр Кронік з Інституту філософії НАН України.

Цей метод дозволяє людині цілісно подивитися на своє життя, переоцінити минуле, побудувати майбутнє і тим самим створити собі повноцінне сучасне. Адже сучасне — це сукупність зв'язків між минулим і майбутнім. Насиченість сучасного визначається насиченістю цими зв'язками. А людина, яка не живе в сучасному, відчуває кризу. Серед найнеприємніших кризових переживань психологи недаремно виокремлюють неможливість прогнозувати власне майбутнє. Адже потреба вийти за межі сьогодення притаманна кожній людині. У скрутних життєвих обставинах майбутнє звужується, перспектива втрачається і тривога щодо завтрашнього дня, небажання несподіванок, можливих неприємних сюрпризів починає негативно впливати на самопочуття, працездатність, стосунки з оточенням, смак до життя як такий. Час ніби зупиняється, втрачаючи свою здатність щось змінювати. Майбутнього немає, адже воно не цікавить, не планується і, відповідно, не мотивує сьогодення. Колишні перспективи, життєві цілі, мрії знецінюються, тьмяніють. У кризовій ситуації всі ми втрачаємо психічну гнучкість, сприймаємо все надто прямолінійно, тимчасово стаємо зовсім дезадаптованими, не можемо пристосуватися до обставин, які змінилися.

Людина, що стоїть на порозі пенсійного життя, змушена задуматись над цінністю пройденого шляху. Криза пенсійного віку знаменує початок нового рівня особистісного розвитку, етапу, на якому автентичне, іманентне вимагає змін: прагне з потенційного перейти у реалізоване. Психологічний час такої людини є надзвичайно цінним, а тому його не можна витратити на безвідповідальні вчинки. Поведінка стає більшою мірою інтернальною. Така людина вже чітко знає, якою вона повинна бути, і втрачати себе для неї — недозволена розкіш. Соціально-психологічним нормативом для цього вікового етапу є незалежність від стандартів і думок інших людей, глибоке усвідомлення життєвого смислу і способів трансценденції. Це людина, яка відкрила щось у собі, яка пішла на ризик, пережила невдачу і в цій пустоті знайшла себе й створила заново. Та якщо кризові переживання не ведуть до продуктивних рішень, якщо новий етап особистісного розвитку бачиться як втомлюючий та безнадійний — в такому випадку вибір каузометрії як психодіагностичного та психотерапевтичного методу буде виправданим.

Процедура каузометрії вимагає 2 – 2,5 години. Спочатку людина визначає події свого життя: в минулому, сучасні і те, чого очікує в майбутньому. Дослідника, перш за все, цікавлять зв'язки між подіями. Як-

що помітні ознаки кризи, то такій людині варто запропонувати переглянути свій життєвий шлях, побачити зв'язки минулого та сучасного, віднайти події, які матимуть цінність в майбутньому. Важливо, щоб людина відчула себе автором власного життя. Адже воно не є плinom незалежних від нас обставин і подій, – кожен із нас зобов'язаний творити свій власний світ. Плани ж мають бути невідірваними від реальності, для цього вони повинні бути пов'язаними з минулим досвідом зв'язками, спрямованими у майбутнє з минулого. Для всіх планів має бути підґрунтя. Навіть минуле в разі необхідності можна по-новому спроектувати, так як і майбутнє.

Каузометричне опитування допомагає людині побудувати цілісну картину свого життя, в якому минуле, сьогоднішнє і майбутнє поєднані причинно-цільовими зв'язками. Респондент виокремлює 15—20 найбільш значущих подій (змін у його житті), які відбулися у минулому або мають, на його думку, відбутися в майбутньому, зазначає їхню реальну або ймовірну дату, визначає взаємозв'язок між ними, сфери належності, емоційну привабливість. За отриманими результатами фахівець може визначити, наскільки тверезо людина оцінює свій життєвий шлях, наскільки масштабними, осмисленими й реалізованими є її задуми, наскільки вона задоволена своїм минулим, сьогоднішнім і майбутнім, а які події стали для неї критичними. Таким чином операціональний пласт каузометрії дозволяє зібрати інформацію про особливості суб'єктивного переживання життєвого шляху особистості.

Переосмисливши ці події в загальній канві життєвого шляху, людина може перестати зациклюватися на них, скоригувати плани на майбутнє, знайти точку опори в сьогоднішні. Це особливо актуально усвідомлювати людям похилого віку, які за певними соціокультурними канонами часто тільки "доживають"...

Особистісний розвиток на етапі пізньої зрілості спонукається низкою факторів. Одним із них є творчий характер способу життя людини. Є підстави вважати, що пізні роки допомагають суб'єкту знайти себе в новій якості і продуктивно змінити своє життя. Другою важливою умовою гармонійного проходження кризи пенсійного віку є позитивна антиципація майбутнього. Для цього необхідне успішне вирішення нормативних кризових ситуацій, життєвих задач і конфліктів на попередніх життєвих етапах. У процесі каузометрії ефективною є здатність людей похилого віку оцінювати своє життя за критеріями успіху, досягнень, щасливих моментів [2].

Пройшовши велику частину свого шляху, людина з повною мірою відповідальності може оцінити свої соціальні досягнення й успіхи, відчути радість від здійснених бажань молодості або розчарувань від нездійснених надій, зрозуміти, яку соціальну роль вона грала і продовжує грати в суспільстві. Проте, не варто забувати, що чим старша людина, тим більше послаблюється її зв'язок з суспільством. Ймовірним є те, що людині все важче стає бути самостійною, задовольняти свої потреби в

життєзабезпеченні, вона потребує більше уваги і турботи з боку інших людей.

Поведінка людей похилого віку корелюється також із приналежністю до статі. Жінки схильні до активного розширення міжособистісних контактів, в той час як контакти чоловіків зміщуються в сферу сім'ї. Жінки легше переносять втрату і самотність, легше миряться з проживанням дорослих дітей окремо, вони легко встановлюють нові знайомства і дружні стосунки. Жінки похилого віку частіше, ніж чоловіки, відвідують церкву, активніше шукають підтримку в релігії, що, до речі, приводить до того, що депресивні стани в самотніх жінок трапляються рідше, ніж у чоловіків. Спосіб життя і поведінки в пізній зрілості неодмінно пов'язані з індивідуальними особливостями і типом особистості. Тип особистості включається в ряд важливих факторів, що визначають успішність адаптації до нового життя після виходу на пенсію.

Каузометрія викликає у клієнта появу ремінісценцій – відтворення, переоцінку минулого досвіду в результаті самозаглиблення. Дехто згадує, щоб краще зрозуміти себе, інші – отримують задоволення при оповідах свого досвіду молодшим. Такі ремінісценції формують останній смисл життя стариків – залишити своє минуле сім'ї та друзям. Різносторонній і осмислений життєвий досвід веде до мудрості.

Одним із перших проблему мудрості виклав у своїй останній праці Е.Еріксон, виділивши основні властивості особистості (Его) на різних етапах. Основним завданням заключної стадії розвитку особистості він назвав інтегрованість, усвідомлення того, що життя в цілому було значущим і задовільним. Ті, чий життєвий досвід складається із фрустрацій і страждань, відчувають більше тривоги, ніж задоволення, переживають розчарування і депресію. Насправді ж люди зазвичай переживають і досвід інтеграції Его, і розчарування, але чим здоровіша особистість, тим більше буде переважати самоприйняття і задоволення. Пізніше така висока адаптивна здатність суб'єкта отримала назву "мудрість". На сьогоднішній день з'ясовано, що мудрість включає контекстуалізм – знання про різні життєві контексти в даному суспільстві (соціальні знання); релятивізм – знання про існування різних систем цінностей і різних пріоритетів і, на кінець, визнання того, що в житті існує невизначеність, непередбачуваність, недовизначеність знання. Мудра людина характеризується наявністю вміння справлятися з непевними ситуаціями [5]. Це означає, що розуміння проблем людини вимагає врахування індетермінованості (відсутності однозначних причинних зв'язків між явищами) та непередбачуваності життя. Індивід ніколи не може знати все про проблему, про минуле і майбутнє, для нього будь-яке розв'язання особистої проблеми завжди є невизначеним [3].

Ще однією перевагою каузометрії є той факт, що за її допомогою дослідники мають змогу вивчати особливості психологічного часу особистості. Наше життя завжди перебуває у процесі становлення, а тому знаходиться в особливому зв'язку з часом. Для всього, що існує, характерним є те, що воно існує у часі; час є тією впорядкованою схе-

мою, в якій реальність постає для нашого досвіду в усій своїй різноманітності. Проте жива істота не просто перебуває у часі, як нежива, а час є присутнім у житті, він притаманний внутрішній сутності життя. Особливе співвідношення часу і життя полягає в тому, що усе живе має свій час, що час є йому внутрішньо притаманний, він пронизує його життя. Внутрішній час є відображенням тих змін, яких жива істота зазнає упродовж свого життя. Людина як жива істота ніколи не є остаточно сформованою, вона постійно перебуває у процесі становлення і є реальністю, яка виявляє себе в часі.

У цьому становленні та триванні в часі життя водночас є минулим, сучасністю і майбутнім. "У схемі зовнішнього часу сучасність постає як межа між минулим і прийдешнім, отримуючи сенс окремої моментності... У схемі зовнішнього часу ми називаємо минулим існуюче, якого вже нема, а майбутнім – існуюче, якого ще нема. Проте цю модель зовнішнього часу не можна перенести на процеси життя, яке триває і проявляється у часі. Адже миттєвості життя не линує у ніщо, а перебувають у живій істоті як її минуле" [4, с. 28]. Минуле людини є внутрішньо притаманним, час пронизує її. Такий процес прийнято називати старінням. Проте та ж людина є не лише прожитим у кожний момент минулим – вона є водночас завжди майбутнім у процесі становлення. І на рівні організму, і на рівні психіки завжди відбуваються процеси, вибудовуються цілі, які готують подію, що відбудеться у майбутньому.

"Прояв життя у часі стає випередженням (антиципацією) майбуття і водночас збереженням минулого... Життя виявляється в тому, що минуле зростає, а майбутнє скорочується." [4, с. 29]. Все, що ми пережили, зберігається в нас як активна життєва сила і звідки втручається в кожний поточний момент. Але не лише минуле, а й майбутнє присутнє у наших сучасних переживаннях. Кожне переживання теперішнього є випередженням майбутнього. Наше майбутнє формують сьогоднішні прагнення і цілі, які утворюють стиль життя.

Відчуття безперервності нашого життя й самоідентифікації також залежить від того, чи не ушкоджена канва внутрішнього часу. Якщо внутрішній час обривається, це свідчить про проблеми із психічним здоров'ям. В науці давно існує поняття "біологічного годинника", який веде відлік внутрішнього часу людини. Його робота залежить від яскравості слідів, які залишають події в пам'яті. Якщо слід "живий", то він здається ближчим у часі, і навпаки, "затерті" відбитки минулого відкидають наші враження якнайдалі. Така властивість пам'яті про час пояснює ілюзії та протиріччя між календарним і психологічним часом. Особистий часовий центр — точка на шкалі психологічного часу, від якої людина відмірює своє минуле і майбутнє.

У кожного з нас — власна хронологічна шкала, на будову якої відчутно впливає наше ставлення до того, що відбувається навколо. Коли з нетерпінням очікуєш якоїсь радісної події, так і кортить наблизити її в часі. Якщо ж попереду неприємності, хочеться віддалити їх. Події, які вразили наші почуття, сприймаються як зовсім недавні, тоді як менш

важливі губляться в тумані минулого, їхня послідовність плутається. У дитинстві дні здаються нескінченними, а в зрілості не встигнеш озирнутися, як уже й тиждень, і місяць позаду. Коли нам нудно, час повзе, мов черепаха. Коли ж ми захоплені цікавими справами — пролітає миттю. "Психологічна дитина" може заперечувати своє минуле, линучи думками в майбутнє, тоді як "психологічний старець" живе самими лише спогадами.

Одиниця для виміру психологічного часу є не хвилина, не година й не роки, а зв'язок цієї події з подальшими подіями і змінами в житті. Якщо після зустрічі з певною людиною у вашому житті нічого не змінилося, якщо під час розмови ви не зрозуміли глибше себе, то це, очевидно, для вас не подія.

Важливо, що сприйняття часу залежить і від того, чи це людина східної/західної культури, живе в місті/селі, наскільки високий її соціальний статус тощо. Цікаво, що в Середньовіччі хвилиної стрілки на годинниках взагалі не було. Бо хвилина тоді не мала такого важливого значення. В організації часу людей автономних (наскільки людина є самостійною в своїй діяльності) і залежних також існують істотні відмінності.

За співвідношенням хронологічного і психологічного віку можна судити про гармонійність самоусвідомлення особистості, про бачення нею своєї життєвої перспективи. На сьогоднішній день психологічно обґрунтованими є положення, що якщо психологічний час суттєво випереджає хронологічний або суттєво відстає, то це ознака кризи. Проте, це не означає, що психологічний та хронологічний часи повинні співпадати, але вони повинні бути наближеними до хронологічного віку. Краще, коли людина трохи молодша за психологічним віком — це дає їй нові імпульси, але коли вона занадто молода — це говорить про інфантилізм. Коли занадто стара — є песимізм і втрата життєвих стимулів, такі люди потребують суттєвої психологічної корекції. Важливо, що від того, як людина побудує своє життя в минулому і майбутньому, залежить те, як вона житиме в теперішньому. А якщо вона живе тільки в теперішньому, вона буде нереалізованою. Життя для неї — це той невеличкий момент, який плине, а вона має бачити перед собою перспективи і заради них працювати.

З'ясовано, що у чоловіків особистий часовий центр частіше збігається з поточним моментом життя. Вони живуть тут і тепер. Жінки ж частіше готові відкинути дійсність. Вони схильні "блукати" життєвим шляхом залежно від свого емоційного стану. Можуть жити в минулому, якщо їм не подобається майбутнє, або якщо вони оптимістки, переселяються в майбутнє, а від цього ламається картина зв'язків. Загалом жінки пластичніші, зокрема й у ставленні до життя. Крім того, сама канва подієвого життя в них більше пов'язана зі стосунками, тим часом у чоловіків — із кар'єрою.

Охарактеризований вище аксіологічний пласт каузометрії дозволяє назвати її методом конструктивістської парадигми, де активно реа-

лізуються концептуальні положення наративної психотерапії. Таким чином орієнтований психотерапевт конструює, осмислює, інтерпретує у діалозі з клієнтом його ідентичність, унікальність життєвого шляху. Засновник наративної психотерапії Майкл Уайт стверджував, що досягти терапевтичного ефекту клієнт може побудувавши нові наративи, які перетечуть в більш вільне від інтроектів майбутнє [8, с.325]. Наративна терапія визнається оптимальною для людей похилого віку, оскільки дозволяє працювати із спогадами. Основним лейтмотивом тут виступає уявлення, що реконструювати світ і своє життя ніколи не пізно. Тільки клієнт тут володіє привілейованою авторською позицією щодо пріоритетів свого життя. Наша життєва історія (нарратив) завжди непостійна і незавершена, а тому дозволяє творити життєву перспективу навіть на схилі літ.

До інтерпретації текстів (нарративів) визначилося два підходи: структуралістський і постструктуралістський. Перший передбачає погляд на особисту історію як на послідовну, завершену, з наявною системою подій, що логічно або хронологічно впорядковані, з оцінкою найбільш значущих подій та афективного ставлення до них оповідача. У такому випадку нарратив висвітлює загальну життєву концепцію оповідача, а тому може слугувати лише методом збору біографічної інформації. Для переосмислення пройденого життєвого шляху та досягнення психотерапевтичної функції у каузометрії актуалізується другий – постструктуралістський підхід, що розглядає свідомість як розімкнену, хаотичну суміш бажань, прагнень, устремлінь, яка ніколи не є завершеною, ригідною та завжди залежна від контексту (культури, суспільства або ж діалогічної взаємодії).

З метою психокорекції життєвої перспективи людей похилого віку у межах каузометрії проводяться психопрофілактичні бесіди для визначення, вербалізації мети життєвої перспективи. Осмислення ціннісної сфери людиною на теперішньому етапі особистісного розвитку та пошук сенсів у майбутньому кристалізує бажання продовжувати повноцінне життя. З'ясовується, що комусь треба обов'язково побачити, як вступить до університету його онук, комусь — вивести новий сорт квітів, а комусь — поділитися своїм професійним досвідом із вдячною молоддю. Якщо людина налаштовує себе на довге продуктивне життя, інволюційні процеси сприймаються більш гармонійно.

Підсумовуючи сказане, доходимо до таких **висновків**:

1. Каузометрія як метод ретроспективного аналізу суб'єктивного життєвого досвіду слугує психодіагностичним і психотерапевтичним засобом роботи з людьми похилого віку.

2. Втрата життєвої перспективи, суттєві відмінності між хронологічним і психологічним віком, розірваність причинно-наслідкових зв'язків між минулим, теперішнім і майбутнім – ознаки кризи пенсійного віку та причини застосування каузометрії.

3. Операціональний пласт каузометрії полягає у зборі інформації про особливості суб'єктивного переживання життєвого шляху особис-

тості. Аксиологічний пласт розкриває каузометрію як метод конструктивістської нарративної психотерапії.

1. Агузумцян Р.В. Психологическая безопасность личности в периоды поздней взрослости и старости / Р.В. Агузумцян, Н.Б. Мурадян // Психологический журнал. – 2008. – № 2. – С. 22 – 35.
2. Ануферова Л.И. Психология старости: особенности развития личности в период взрослости / Л.И. Ануферова // Психологический журнал. – 2001. – № 3. – С. 83 – 100.
3. Ермалаева М. Практическая психология старости / М. Ермалаева / – М.: ЭКСМО-Пресс, 2002. – 320 с.
4. Лерш, Філіп. Пролегомени до психології як людинознавчої науки / Ф. Лерш; пер. з нім. О. Семютюка; наук. ред. Р. Трача і В. Андрієвської; перед. слово Р. Трача. – К.: Унів. вид-во Пульсари, 2008. – 108 с.
5. Мартинюк І.А. Психологічна допомога людям похилого віку, або практикум з геронтології / Мартинюк І.А. // Практична психологія та соціальна робота. – 2007. – № 2. – С. 12 – 15.
6. Никандров В.В. Экспериментальная психология / В.В. Никандров. – Изд. 2-е, дополненное. – СПб.: Речь, 2007. – 512 с.
7. Психологічна енциклопедія / [автор-упоряд. О.М. Степанов]. – К.: Академвидав, 2006. – 424 с. (Енциклопедія ерудита)
8. Прохазка Дж. Системы психотерапии. Для консультантов, психотерапевтов и психологов / Джеймс Прохазка, Джон Норкросс. – СПб.: Прайм-ЕВРО-ЗНАК, 2007. – 383 с. – (Большая университетская библиотека).

The axiological and operational aspects of causometry as psychodiagnostic biographic and psychotherapeutic method of gerontopsychology are studied in the article. The outlook for the given method as for one of the ways of constructive narrative therapy for older people that optimizes the feeling of personal psychological time of respondents is described.

Key words: causometry, gerontopsychology, pension age crisis, psychological age, Ego-integration, life perspective.

УДК 159. 922. 4

Оксана Яремчук

СУБ'ЄКТИВНИЙ ОБРАЗ СВІТУ ТА ЕТНОКУЛЬТУРНА МІФОТВОРЧІСТЬ ОСОБИСТОСТІ В ЇЇ САМОРОЗВИТКУ

У статті обґрунтовуються можливості культурно-історичної парадигми в побудові психологічної пояснювальної моделі етнокультурної міфотворчості особистості. Вважається, що дослідження суб'єктивного образу світу з позиції культурно-історичної психології може розкрити нові можливості для саморозвитку сучасної особистості.

Ключові слова: суб'єктивний образ світу, етнокультурна міфотворчість особистості, саморозвиток, культурно-історичний потенціал особистості.

Актуальність проблеми. Взаємини особистості зі значенневою сферою культури залежать від рівня індивідуалізації особистості. У свою чергу ступінь активності і суб'єктності людини значною мірою визначає її креативний потенціал у сенсі синтезування суб'єктивного образу світу. Особистість є носієм ментальності певної культури та пе-